

ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ КРИМІНАЛЬНО-КАРАНИХ ПРОЯВІВ ЕКСТРЕМІЗМУ, УЧИНЕНИХ ЧЛЕНАМИ МОЛОДІЖНИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ГРУП (ОБ'ЄДНАНЬ)

Бояров В. І., Ларкін М. О.

ВСТУП

Останніми роками у всьому світі відзначається зростання екстремістських проявів серед молоді: від таких розповсюджених форм кримінального екстремізму, як збудження національної, расової, релігійної, соціальної ворожнечі, приниження людської гідності та до такого крайнього прояву екстремізму, яким є тероризм. Він став безпрецедентною загрозою для держав світу, їхньої безпеки та розвитку. Боротьба з цим явищем є пріоритетною для правоохоронних органів багатьох держав, у яких воно перетворилося на серйозну перешкоду на шляху становлення демократичного суспільства.

І якщо з випадками вчинення окремими особами злочинів екстремістського спрямування (злочинів на ґрунті ненависті) слідство достатньо успішно встановлює підозрюваних і доводить їхню вину, використовуючи для цього традиційні методики розслідування таких правопорушень (проти життя та здоров'я особи, вандалізму та ін.), то значно складніше у ситуаціях, пов'язаних із вчиненням групових, масових злочинів, що є кримінально-караними проявами молодіжної екстремістської діяльності.

Науковцями-криміналістами підготовлені окремі криміналістичні методики розслідування злочинів зазначеної спрямованості (І.М. Білоус¹, Н.О. Кононенко², М.О. Ларкін³, П.В. Шалдирван⁴ та ін.), але немає робіт, які б допомогли слідчим ефективно розслідувати сучасні групові кримінально-карані прояви екстремістської діяльності, учинені молодіжними неформальними групами (об'єднаннями).

---

¹ Білоус І.М. Особливості розслідування злочинних посягань, вчинених на ґрунті проповідування деструктивних ідеологій чи виконання релігійних обрядів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 18 с.

² Кононенко Н.О. Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2016. 20 с.

³ Ларкін М.О. Особливості розслідування злочинів проти особи, що вчиняються на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 18 с.

⁴ Шалдирван П.В. Методика розслідування масових заворушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 19 с.

Основна проблема розслідування таких злочинів (насамперед так званого «революційного екстремізму», зокрема масових заворушень, що можуть перетворитися у заколот і призвести до державного перевороту) полягає у тому, що внаслідок масованої протидії розслідуванню, яка проходить за умов повної або часткової паралізації влади, часто немає дійових важелів для впливу на обстановку розслідування, тож слідство (обвинувачення) позбавлене (особливо на початковому етапі) можливості ефективно проводити розслідування, втрачаючи докази.

Питанням протидії розслідуванню та її подолання багато уваги приділялося в наукових працях вчених-криміналістів: О.С. Александрової, Л.І. Аркуші, Е.У. Бабаєвої, О.Я. Баєва, Р.С. Белкіна, Л.В. Брусніцина, А.Ф. Волобуєва, Ю.П. Гармаєва, К.В. Гутнік, В.А. Журавля, Г.Г. Зуйкова, В.М. Карагодіна, В.П. Корж, А.М. Кустова, М.Ю. Лебедева, В.К. Лисиченка, І.А. Ніколайчука, В.О. Образцова, О.В. Полстовалова, О.І. Ромців, В.М. Трепака, В.В. Трухачова, В.Ю. Шепітька, Р.М. Шехавцова, Б.В. Щура та багатьох ін., але загальний стан сьогодення вказує на необхідність активізації процесу формування та втілення у практику новітніх методик розслідування або удосконалення вже наявних, важливе місце серед яких належить питанням розроблення системи заходів, спрямованих на подолання протидії розслідуванню групових кримінально-караних проявів екстремістської діяльності (зокрема неформальної молоді), що може суттєво підвищити ефективність розслідування таких кримінальних проваджень.

1. Загальнотеоретичні основи протидії розслідуванню кримінально-караних проявів екстремізму, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань)

Протидію розслідуванню можна розглядати як цілеспрямовану, специфічну діяльність суб'єктів злочину та інших зацікавлених осіб, що негативно впливає на процес розкриття та розслідування злочинів і має вигляд окремих умисних дій або заздалегідь спланованої складної системи певних дій, метою яких є приховування, зміна, знищення інформації, що має доказове значення; перешкоджання розслідуванню та встановленню причетних до злочину осіб⁵.

Основним змістом такої протидії виступають різні форми впливу на учасників кримінального процесу (психологічні, фізичні, організаційні та інші його види) та є наслідком конфлікту між слідчим (прокурором) та іншими учасниками процесу (підозрюваним, обвинуваченим, свідками, потерпілими та ін.).

---

⁵ Лисиченко В.К., Шехавцов Р.М. Основи подолання протидії розслідуванню корисливе-насилницьких злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : навчальний посібник. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. 176 с.

У сторін такого конфлікту зазвичай різні інтереси. Інтереси слідчого (прокурора) відповідно до завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України) як особи, котра здійснює розслідування злочину, пов'язані із забезпеченням швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з метою якісного, раціонального й ефективного використання ним процесуальних функцій у кримінальному судочинстві, застосування належної процесуальної процедури.

І якщо у суб'єктів розслідування виникають інтереси, які суперечать інтересам слідства, то має місце конфлікт (конфліктна ситуація). Саме у разі наявності конфлікту (як реального, так і потенційного) завданням слідства буде вирішення зазначеного конфлікту, оскільки це позитивно вплине на отримання інформації про подію, що є предметом розслідування: про злочин та осіб, котрі його вчинили, про інші обставини правопорушення, які підлягають доказуванню.

Конфліктні ситуації займають важливе місце в діяльності слідчого⁶. Цю думку поділяють як науковці, так і практичні працівники – слідчі, прокурори, а відома концепція «безконфліктного слідства» (І.Ф. Пантелєєв⁷, С.Г. Любичев⁸ та ін.⁹) не підтримана вченими та не витримала перевірки часом¹⁰. Не можна у зв'язку із викладеним погодитися з думкою В.Є. Корноухова про те, що конфлікт у процесі доказової діяльності становить сутність відносин конкуренції в системі обвинувальних і виправдувальних доказів¹¹.

Для подолання конфлікту слідчий за традиційною схемою: встановлює можливі причини та коло учасників конфлікту, їхнє відношення до події правопорушення, яке розслідується; проводить моделювання виникнення конфліктних дій, що є проявом протидії, та перспективи подальшого його розвитку, однак слід звернути увагу на цікаву тенденцію – останніми роками з окремих проявів протидія розслідуванню перетворилася на систему активних, цілеспрямованих дій, а для деяких видів злочинності – на обов'язковий елемент такої діяльності (наприклад, організованої злочинної діяльності). Р.С. Белкін із цього приводу зауважив: «Якщо раніше під протидією розслідуванню

---

⁶ Гранат Н.Л. О моделировании ситуаций, порождающих потребность в даче правдивых показаний. *Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования*. Москва, 1973. С. 77–78.

⁷ Пантелєєв І.Ф. Некоторые вопросы психологии расследования преступлений. *Труды ВЮЗИ*. 1973. Вып. XXIX. С. 218–235.

⁸ Любичев С.Г. Этические основы следственной тактики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1976. 22 с.

⁹ Ларин А.М. Криминалистика і паракриминалистика : научно– практическое и учебное пособие. Москва : БЕК, 1996. 192 с.

¹⁰ Белкин Р.С. Курс криминалистики : учебное пособие для вузов. Москва : ЮНИТИ-ЛНА, Закон и право. 2001. 837 с.

¹¹ Корноухов В.Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы. Москва : Норма, 2008. 224 с.

розуміли переважно різні форми та способи приховування злочинів, то зараз це поняття наповнюється більш широким змістом і може бути визначено як умисна діяльність з метою перешкоджання вирішенню завдань розслідування й у підсумку – встановленню істини у справі...»¹².

Тому цілком обґрунтованими є пропозиції включення до структури та змісту базових і окремих криміналістичних методик загальних та окремих типових моделей протидії розслідуванню (передбачити у криміналістичній характеристиці як елемент складників цієї характеристики, зокрема способу приготування, вчинення та приховування злочину) з наведенням типових актів протидії, методичних рекомендацій законних засобів і методів їх подолання чи нейтралізації^{13,14}.

Наводячи різні класифікації, науковці виділяють внутрішню та зовнішню протидію розслідуванню, а також суб'єктивну й об'єктивну спрямованість у поняттях протидії розслідуванню. Якщо під внутрішньою протидією розуміється протидія осіб, котрі причетні до розслідування, то під зовнішньою – протидія з боку осіб, які безпосередньо не пов'язані з подією (злочином), що є предметом розслідування. До останніх, на думку науковців, належать посадовці установ, підприємств, де вчинено злочин, співробітники ревізійних, правоохоронних органів та ін.¹⁵.

Л.І. Аркуша запропонувала таку класифікацію ситуацій протидії, які можуть виникати: у латентній стадії злочинної діяльності; в ході проведення оперативно-пошукових заходів, під час попередньої перевірки матеріалів; у період досудового розслідування кримінальної справи; на наступних стадіях кримінального судочинства. Залежно від часу для прийняття рішення щодо подолання протидії можлива диференціація ситуацій протидії на: а) рішення, що не вимагають негайного прийняття заходів щодо нейтралізації й подолання протидії; б) рішення, які вимагають негайного прийняття заходів щодо нейтралізації й подолання протидії. Можливі два варіанти: рішення необхідно приймати негайно під час слідчих дій або оперативно-

---

¹² Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / под ред. Т.В. Аверьяновой и Р.С. Белкина. Москва : Новый Юрист, 1997. 400 с.

¹³ Гармаев Ю.П. Теоретические основы формирования криминалистических методик расследования преступлений : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 2004. 39 с.

¹⁴ Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». Харків, 2011. 32 с.

¹⁵ Бабаева Э.У. Противодействие предварительному расследованию и пути его преодоления. Москва : Изд-во «Щит-М», 2001. 164 с.

розшукових заходів; рішення необхідно негайно приймати до початку слідчих дій або оперативно-розшукових заходів¹⁶.

А.М. Кустов, розглядаючи протидію розслідуванню як «систему протиправних дій, детермінованих об'єктивними та суб'єктивними факторами, спрямованими на дезорганізацію роботи з розкриття злочину, перешкоджання досягненню об'єктивної істини у кримінальній справі та здійснення правосуддя певними особами, заінтересованими в ухиленні від відповідальності винного...»¹⁷, справедливо наполягаючи на важливості об'єктивного фактору. Йдеться про ситуації, коли протидія розслідуванню не тільки стримує розслідування, а й може паралізувати цей процес. Це пов'язано з наявністю специфічної обстановки, в якій проводиться досудове розслідування; специфічним соціальним фоном (соціальною напруженістю), який негативно впливає на обстановку, в якій проводиться розслідування.

Ще В.М. Кудрявцев вважав, що обстановка вчинення злочину охоплює також загальну історичну та соціально-політичну обстановку, конкретні умови життя і діяльності колективу, в якому скоєно злочин¹⁸.

Досліджуючи фонові для злочинності явища, Д.О. Назаренко виділяє серед інших соціально деструктивних масових явищ, які регулярно відтворюються в українському суспільстві – наркотизації, алкоголізму, проституції та ін. – також расизм і ксенофобію як асоціальні види діяльності, що деформують особистість і підвалини суспільної моральності, є проявами екстремізму й у своїх масових проявах здатні чинити детермінуючий вплив на злочинність загалом¹⁹.

2. Деякі особливості подолання протидії розслідуванню кримінально-караних проявів екстремістської діяльності, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань)

Науковцями були запропоновані рекомендації щодо розслідування злочинів за умов соціальної напруженості, під якою розуміють «особливий психічний стан соціальної групи (групи, спільноти, суспільства), зумовлений виникненням і розвитком соціальних суперечностей, пов'язаних із негативними об'єктивними чинниками, що характеризується наявністю певного потенціалу деструктивної

---

¹⁶ Аркуша Л.І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2011. 40 с.

¹⁷ Кустов А.М. Механизм деятельности по противодействию расследованию. *Актуальные проблемы криминалистического обеспечения расследования преступлений: Труды Академии МВД РФ*. Москва, 1996. С. 54–55.

¹⁸ Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. Москва : Госюриздат, 1960. 244 с.

¹⁹ Назаренко Д.О. Фонові для злочинності явища: феномен, детермінація та протидія : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 32 с.

соціальної організації та виявляється у ненормативній індивідуальній і груповій поведінці»²⁰.

На практиці цей негативний вплив повною мірою проявляється під час розслідування проявів екстремізму як групового кримінально-каранного діяння, зокрема масових заворушень, які вчиняються за певної мотивації. Суспільна небезпека масових заворушень полягає у тому, що вони спроможні, хоч і тимчасово, паралізувати діяльність органів державної влади й управління; призвести до масштабних порушень громадського порядку, поставити під загрозу громадську безпеку, потягти за собою людські жертви; спричинити суттєву економічну шкоду державі, суспільству або конкретній особі. Заворушення визнаються масовими, коли натовп на деякий час є «господарем положення», внаслідок чого діяльність органів влади буде паралізована, і для відновлення порушеного порядку необхідно вдаватися до надзвичайних заходів: посилення охорони громадського порядку додатковими силами поліції, введення військових підрозділів, оголошення надзвичайного стану, евакуації населення (із числа осіб, котрі належать до певних «груп ризику») і т. ін.

Така паралізація, на нашу думку, є крайнім проявом протидії розслідуванню. Найвні рекомендації, розроблені для подолання «традиційної» протидії, вже є недостатньо ефективними, особливо коли йдеться про довготермінову паралізацію досудового розслідування. Зокрема, про конфлікті ситуації, вирішення яких проходить у рамках постконфліктного правосуддя, коли довгий час не розслідуються кримінальні провадження, наприклад, масові заворушення («революційний екстремізм»), які закінчилися заколотом і зміною влади (державним переворотом). У таких ситуаціях у новій влади зазвичай відсутня політична воля щодо встановлення істини про певні події та про повне розкриття своїх дій; може існувати заборона проводити розслідування, в т. ч. на законодавчому рівні; все це супроводжується міфологізацією подій, оголошенням амністії (для «переможців») і т. ін.

Треба зазначити, що таку ситуацію, якщо йдеться про прояви групового екстремізму, можна розглядати і як прояв специфічної обставини розслідування, яка характеризується тим, що за умов активної діяльності екстремістських формувань їхні ідеологічні установки (ідеологія для суб'єктів цієї діяльності є моральним виправданням), заклики, масові акції та інша діяльність знаходять підтримку у значної частини населення країни (що й використовують сторони конфлікту за умов соціальної знедоленості, яка охопила

---

²⁰ Гутнік К.В. Розслідування злочинів в умовах протидії, яка чиниться з використанням соціальної напруженості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 20 с.

більшу частину країні). Це проявляється або 1) в небажанні притягнення певних осіб до кримінальної відповідальності, виправданні їхніх протиправних дій або 2) у створенні таких умов (обстановки розслідування), що унеможливають нормальну роботу досудового слідства (обвинувачення), захисту та суду (блокування судового розгляду, самосуді, залякуванні, певній політичній заангажованості слідства та керівництва слідчих підрозділів та ін.).

К.В. Гутнік пропонує в рамках проведення розслідування, яке проводиться за умов соціальної напруженості, з метою подолання протидії розслідуванню: звертатися по допомогу до громадськості, активно використовувати можливості ЗМІ, залучати широкі маси населення та забезпечувати нерозголошення інформації щодо розслідування²¹.

Погоджуємося, що зазначені заходи можна використовувати за умов пасивної протидії розслідуванню, в ситуаціях, коли в суспільстві, де держава не в змозі забезпечити безпечні умови та надати гарантії людині, що її життя та здоров'я (особливо, якщо людина входить до певної групи ризику) не постраждає внаслідок дачі показань, які викривають винних осіб. Існує ще один негативний фактор – частина громадян достатньо спокійно ставиться до дискримінації окремих соціальних груп (до яких, наприклад, належать потерпілі та свідки). Все це є наслідком поляризації суспільства, поділу громадян країни на «своїх – чужих», коли частина (групи ризику) розглядають себе як таких, що знаходяться у ворожому оточенні, до якого входять організовані екстремістські молодіжні угруповання, яких об'єднує певна ідеологія (ідеологічна установка) та які характеризуються як здатні на помсту.

З іншого боку, представники правоохоронних органів часто неохоче розслідують такі злочини, оскільки, по-перше, впевнені, що статистика щодо того, що в Україні відбуваються злочини, наприклад, на ґрунті ненависті, створюють негативний імідж для країни; а по-друге, частина з них може поділяти певну ідеологію екстремістських угруповань і підтримувати їхні дії. Це призводить до приховування істинних мотивів вчинення таких злочинів.

Слідство (обвинувачення) не може ефективно впливати на обстановку розслідування, оскільки така обстановка є об'єктивним фактором (якщо слідчий є суб'єктом аналізу слідчої ситуації, то стосовно слідчої обстановки його кваліфікація, можливості й інші фактори можуть самі по собі розглядатися як елемент слідчої обстановки²². Застосування «традиційних» заходів подолання протидії не дає позитивного результату, оскільки вони розраховані на

---

²¹ Там само.

²² Цветков С.И. Криминалистическая теория принятия тактических решений : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1992. 41 с.

короткотермінову паралізацію (або дезорганізацію) влади, а за існування певної політичної обстановки (і політичного режиму) у країні зазначений стан може продовжуватися достатньо довго.

Про це, зокрема, свідчать відомі тенденції розвитку кримінального молодіжного екстремізму, що є характерними для нашої країни: а) формування стійких молодіжних неформальних груп, які підтримують ідеологію екстремізму або в яких сформувалася певна ідеологічна установка; б) формування у суспільстві переконань про допустимість використання насильства для вирішення різних конфліктів; в) підвищення рівня організованості молодіжних екстремістських груп за умов їх самоорганізації (завдяки наявності відповідних соціальних мереж і глобалізації інформаційного простору); г) злиття екстремістських об'єднань з організованими злочинними угрупованнями транснаціонального, загальнокримінального й економічного характеру; д) інституціоналізація і легалізація екстремістських організацій, їхніх лідерів; проникнення таких організацій і їхніх членів до політичної еліти країни; е) глобалізація молодіжного екстремізму; ж) використання конституційних прав і свобод із метою пропаганди ідей екстремізму²³; екстремізм стає ефективним інструментом переділу економічних ресурсів, заснованого на політичній мотивації²⁴.

Тому в ситуаціях вчинення кримінально-караних актів групового екстремізму неформальною молоді не можна говорити про традиційну протидію – як про окремі умисні дії, спрямовані на приховування, зміну, знищення інформації, яка має доказове значення. Йдеться насамперед про вплив на обстановку, в якій проводиться розслідування, коли наявні рекомендації, розроблені для подолання протидії, вже недостатньо ефективні.

Концептуально методика розслідування таких злочинів, де на початковому етапі розслідування стратегічним завданням є подолання паралізації слідства, правоохоронних органів, яка є результатом негативного ставлення до них із боку достатньо великої соціальної групи, передбачає: активне проведення негласних слідчих (розшукових) дій (гл. 21 КПК України); проведення допитів у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України (допит свідків і потерпілих під час досудового розслідування в судовому засіданні, депонування показань свідків та інших учасників кримінального судочинства); застосування заходів забезпечення безпеки осіб, котрі беруть участь у кримінальному судочинстві (тактична операція «захист свідка» або «захист

---

²³ Бурковская В.А. Криминальный религиозный экстремизм: уголовно-правовые и криминологические основы противодействия : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Москва : Академия управления МВД России, 2006. 56 с.

²⁴ Петрянин А.В. Противодействие преступлениям экстремистской направленности: уголовно-правовой и криминологический аспекты : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Москва : МГЮА, 2014. 501 с.

потерпілого») та інших заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених чинним КПК України (гл. 10 КПК України), широке застосування передбачених КПК України компромісних процедур і деякі інші.

Також нами пропонується проведення тактичної операції «нейтралізація протидії розслідуванню»²⁵.

Є.Г. Сахарова слушно підкреслює, що нейтралізація протидії розслідуванню має складатися із двох етапів: 1) виявлення здійснюваної або такої, що готується, протидії; 2) її подолання та саме нейтралізації²⁶. Це, на нашу думку, й зумовлює структурні компоненти тактичної операції, яка спрямована на нейтралізацію протидії розслідуванню:

1. *Проведення слідчих (розшукових) дій.* Слідчі (розшукові) дії мають пізнавальну спрямованість, тобто вони завжди спрямовані на отримання, фіксацію або перевірку доказів. Значення слідчих дій полягає в тому, що вони є основним способом збирання доказів і звідси – основним засобом всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження, досягнення його завдань²⁷.

Кримінальне процесуальне законодавство передбачає проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій.

2. *Проведення оперативно-розшукових заходів.* Завданням оперативно-розшукової діяльності відповідно до ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривною діяльністю спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень і в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства та держави²⁸.

Підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності (ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») є:

1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

---

²⁵ Ларкін М.О. Тактичні операції під час розслідування злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 4 (29). Т. 1. С. 189–192. DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4\(29\).421](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4(29).421).

²⁶ Сахарова Е.Г. *Расследование причинения вреда здоровью* : монографія / под ред. В.П. Лаврова. Москва : Юрлитинформ, 2007. 193 с.

²⁷ *Кримінальний процес* : підручник / Ю.М. Грошевий та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. Харків : Право, 2013. 824 с.

²⁸ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

- кримінальні правопорушення, які готуються;
- осіб, котрі готують вчинення кримінального правопорушення;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- осіб, безвісно відсутніх;
- розвідувально-підривної діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;
- реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду та правоохоронних органів у зв'язку з їхньою службовою діяльністю, а також осіб, котрі беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей і близьких родичів з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку зі службовою діяльністю цих осіб, їхніх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співпрацюють або співпрацювали з розвідувальними органами України, та членів їхніх сімей із метою належного здійснення розвідувальної діяльності;

2) запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці та до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках, а також осіб, яким надається дозвіл на перебування без супроводу в контрольованих і стерильних зонах, зонах обмеженого доступу, що охороняються, та критичних частинах таких зон аеропортів;

2-1) необхідність перевірки осіб у зв'язку із призначенням на посади в розвідувальних органах України або залученням до конфіденційного співробітництва з такими органами, доступом осіб до розвідувальної таємниці;

3) випадки, передбачені ст. 17 Закону України «Про розвідку»²⁹;

4) наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку.

Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановках слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав і міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених

---

²⁹ Про розвідку : Закон України від 17 вересня 2020 р. № 912-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.

Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

Забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів за відсутності підстав, передбачених у ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Згідно з ч. 1. ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшуковим підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених ст. 6 підстав надається право:

1) опитувати осіб за їхньою згодою, використовувати їхню добровільну допомогу;

2) проводити контрольовану поставку та контрольовану й оперативну закупку товарів, предметів і речовин, у т. ч. заборонених для обігу, у фізичних і юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої й оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями ст. 271 КПК України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Офісом Генерального прокурора та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;

3) порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності й осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь у їх проведенні;

4) ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, які виділяються на утримання підрозділів, котрі здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій – виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України, – витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні кримінального правопорушення, джерело та розміри їхніх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, у яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку. Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

5) проводити операції із захоплення осіб, котрі вчинили кримінальне правопорушення, припинення кримінальних правопорушень, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

6) відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їхніх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка;

7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, у т. ч. шляхом проникнення й обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями ст. 267 КПК України;

7-1) з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених ст. 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КПК України, проводити операції з контрольованого вчинення відповідних діянь. Порядок отримання дозволу, строк його дії та порядок проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння визначаються КПК України;

8) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 КПК України;

9) здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації із транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями ст. 260, 263-265 КПК України;

10) накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд і виїмку згідно з положеннями ст. 261, 262 КПК України;

11) здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями ст. 269, 270 КПК України;

12) здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями ст. 268 КПК України;

13) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

14) використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями ст. 275 КПК України;

15) отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства та держави;

16) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби та майно, які їм належать;

17) створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями ст. 273 КПК України;

18) створювати та застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

19) застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про Національну поліцію, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, Митним кодексом України;

20) звертатися у межах своїх повноважень із запитами до правоохоронних органів інших держав і міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів і правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

3. Вжиття заходів щодо безпеки учасників кримінального провадження (відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»)»³⁰.

4. Направлення запитів до різних підприємств, установ, організацій. Так, відповідно до ч. 2. ст. 93 КПК України сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, витребування й отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій.

5. Проведення брифінгів щодо обставин злочинної події, процесу її розслідування, спроб тиску на органи слідства, потерпілих, свідків, цивільних позивачів тощо.

ВИСНОВКИ

Таким чином, об'єктом концепції впливу на обстановку розслідування, на нашу думку, є специфічні закономірності, викликані наявністю надзвичайних умов, які унеможливають проведення досудового розслідування як на початковому, так і на наступному етапах розслідування групових проявів екстремістської діяльності неформальної молоді (як і судового розгляду таких справ), що пов'язано із широкою підтримкою населення країни ідеології, ідей, поглядів, покладених в основу зазначеної злочинної діяльності, внаслідок чого створюється обстановка, що призводить до повної або

---

³⁰ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>.

часткової паралізації державних органів, типовим проявом якої є бездіяльність правоохоронних органів і суду.

Аналіз практики розслідування злочинів, які вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), зокрема й екстремістської спрямованості, вимагає проведення тактичної операції «нейтралізація протидії розслідуванню», що складається з таких структурних компонентів:

- 1) проведення слідчих (розшукових) дій;
- 2) проведення оперативно-розшукових заходів;
- 3) вжиття заходів щодо безпеки учасників кримінального провадження;
- 4) направлення запитів до різних підприємств, установ, організацій;
- 5) проведення брифінгів щодо обставин злочинної події, процесу її розслідування, спроб тиску на органи слідства, потерпілих, свідків, цивільних позивачів тощо.

Реалізація ж самого механізму подолання протидії розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень потребує вдосконалення і подальшого комплексного наукового розроблення з використанням позитивного досвіду успішного розслідування таких злочинів як в Україні, так і в інших країнах. Слід наголосити на необхідності розробки алгоритмів нейтралізації протидії розслідуванню злочинів екстремістської спрямованості, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), які мають стати структурним елементом відповідної криміналістичної методики.

АНОТАЦІЯ

У роботі наголошується на тому, що основна проблема розслідування кримінально-караних проявів екстремізму, учинених членами молодіжних неформальних груп (насамперед так званого «революційного екстремізму»), зокрема масових заворушень, які можуть перетворитися у заколот і призвести до державного перевороту), полягає у тому, що внаслідок масованої протидії розслідуванню, яка проходить за умов повної або часткової паралізації влади, часто немає дійових важелів для впливу на обставинку розслідування, внаслідок чого слідство (обвинувачення) позбавлене (особливо на початковому етапі) можливості ефективно проводити розслідування та втрачає докази. Розглядаються основні форми протидії розслідуванню за вказаною категорією кримінальних проваджень. Визначені тенденції розвитку кримінального молодіжного екстремізму, які є характерними для нашої країни. Пропонується проведення тактичної операції «нейтралізація протидії розслідуванню». Визначені її структурні компоненти. Реалізація ж самого механізму подолання протидії розслідування кримінально-караних проявів екстремізму, учинених членами молодіжних неформальних груп, потребує вдосконалення і подальшого комплексного

наукового розроблення з використанням позитивного досвіду успішного розслідування таких злочинів як в Україні, так і в інших країнах. Підкреслюється необхідність розробки алгоритмів нейтралізації протидії розслідуванню злочинів екстремістської спрямованості, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), що мають стати структурним елементом відповідної криміналістичної методики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус І.М. Особливості розслідування злочинних посягань, вчинених на ґрунті проповідування деструктивних ідеологій чи виконання релігійних обрядів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 18 с.

2. Кононенко Н.О. Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2016. 20 с.

3. Ларкін М.О. Особливості розслідування злочинів проти особи, що вчиняються на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 18 с.

4. Шалдирван П.В. Методика розслідування масових заворушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 19 с.

5. Лисиченко В.К., Шехавцов Р.М. Основи подолання протидії розслідуванню корисливе-насильницьких злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : навчальний посібник. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. 176 с.

6. Гранат Н.Л. О моделировании ситуаций, порождающих потребность в даче правдивых показаний. *Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования*. Москва, 1973. С. 77–78.

7. Пантелеев І.Ф. Некоторые вопросы психологии расследования преступлений. *Труды ВЮЗИ*. 1973. Вып. ХХІХ. С. 218–235.

8. Любичев С.Г. Этические основы следственной тактики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва. 1976. 22 с.

9. Ларин А.М. Криминалістика і паракриминалістика : научно-практичне і навчальне посібня. Москва : БЕК, 1996. 192 с.

10. Белкин Р.С. Курс криминалістики : учебное пособие. Москва : ЮНИТИ-ЛАНА, Закон и право, 2001. 837 с.

11. Корноухов В.Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы. Москва : Норма, 2008. 224 с.

12. Криминалістическе забезпечення діяльності кримінальної міліції і органів попереднього розслідування / под ред. Т.В. Аверьяновой и Р.С. Белкина. Москва : Новый Юрист, 1997. 400 с.

13. Гармаев Ю.П. Теоретические основы формирования криминалістических методик расследования преступлений : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 2004. 39 с.

14. Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». Харків, 2011. 32 с.

15. Бабаева Э.У. Противодействие предварительному расследованию и пути его преодоления. Москва : Изд-во «Щит-М», 2001. 164 с.

16. Аркуша Л.І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : НУ«Одеська юридична академія», 2011. 40 с.

17. Кустов А.М. Механизм деятельности по противодействию расследованию. *Актуальные проблемы криминалистического обеспечения расследования преступлений: Труды Академии МВД РФ*. Москва, 1996. С. 54–55.

18. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. Москва : Госюриздат, 1960. 244 с.

19. Назаренко Д.О. Фонові для злочинності явища: феномен, детермінація та протидія : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 32 с.

20. Гутнік К.В. Розслідування злочинів в умовах протидії, яка чиниться з використанням соціальної напруженості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 20 с.

21. Цветков С.И. Криминалистическая теория принятия тактических решений : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1992. 41 с.

22. Бурковская В.А. Криминальный религиозный экстремизм: уголовно-правовые и криминологические основы противодействия : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Москва : Академия управления МВД России, 2006. 56 с.

23. Петрянин А.В. Противодействие преступлениям экстремистской направленности: уголовно-правовой и криминологический аспекты : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Москва : МГЮА, 2014. 501 с.

24. Ларкін М.О. Тактичні операції під час розслідування злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 4 (29). Т. 1. С. 189–192. DOI [https://doi.org/10.32837/ryuv.v1i4\(29\).421](https://doi.org/10.32837/ryuv.v1i4(29).421).

25. Сахарова Е.Г. Расследование причинения вреда здоровью : монография / под ред. В.П. Лаврова. Москва : Юрлитинформ, 2007. 193 с.

26. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. Харків : Право, 2013. 824 с.

27. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

28. Про розвідку : Закон України від 17 вересня 2020 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.

29. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>.

Information about the authors:

Boiarov V. I.,

Ph. D. in Law, Associate Professor,
Professor at the Department of Criminal Procedure and Criminology
Academy of Advocacy of Ukraine
27, Taras Shevchenko blvd, Kyiv, 02000, Ukraine

Larkin M. O.,

Ph. D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Criminal Law and Justice
Zaporizhzhia National University
66, Zhukovsky str., Zaporizhzhia, 69600, Ukraine